

Nastavak prevlasti socijalista i povratak Đukanovića

Zlatko J. Vujović

**I nakon izbora 2012. Crna
Gora ostaje jedina tranzicijska
zemlja u Europi u kojoj nije bilo
smjene stranke na vlasti. DPS
je uvijek uspijeva samostalno
ili u koalicijama sastaviti
parlamentarnu većinu i pobijediti
na svim predsjedničkim izborima**

Uvod

Iako su mnogi analitičari bili iznenađeni povratkom Mila Đukanovića u visoku crnogorsku politiku te su pokušali prokurtiti u pozadinu te njegove odluke, raspisani predsjednički izbori i ponovna, treća po redu, kandidatura Filipa Vujanovića za mjesto predsjednika Crne Gore govore da je riječ o ponavljanju scenarija iz 2008. Nakon što se 2006. povukao, Đukanović se 2008. vratio na položaj premijera kako bi osigurao pobjedu "slabome" predsjedničkom kandidatu, dotadašnjem predsjedniku države Vujanoviću, iz svoje Demokratske partije socijalista (DPS). Sada je Vujanović još slabiji jer mu je potporu uskratio ključni koalicijski partner, Socijaldemokratska partija (SDP), zbog ustavno upitne kandidature, s jedne strane, dok je, s druge strane, DPS uzdrman teškim ekonomskim i socijalnim stanjem u zemlji. Đukanović se vratio da bi konsolidirao položaj DPS-a kao dominantne političke stranke i spriječio eventualni neuspjeh njezina kandidata na travanjским predsjedničkim izborima. Iako je kandidat DPS-a i na tim izborima favorit, oni ipak nose rizik da postanu kritični, odnosno da značajno promijene dosadašnju snažnu prevlast transformirane komunističke partije. Neprikosnoveni vođa vladajuće koalicije smatra da je njegov povratak nužan kako bi odgodio ono što je neumitno – smjenu na vlasti u posljednjoj europskoj tranzicijskoj zemlji u kojoj transformirani Savez komunista vlada neprekidno od uvođenja višestranačja.

Zlatko J. Vujović, asistent na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Podgorici i predsjednik Upravnog odbora Centra za monitoring i istraživanje. Polaznik doktorskog studija iz komparativne politike na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. E-pošta: zlatko.j.vujovic@gmail.com

Tablica 1. Pregled osnovnih strukturnih elemenata izbornog sustava Crne Gore

Izbori	Broj poslanika	Izborni sustav	Broj izbornih jedinica	Veličina izborne jedinice	Izborni prag	Tip izborne liste	Preferecijsko glasovanje	Izborni obrazac
1990.	125	Razmjerni	20	1 – 29	4%	Zatvorena blokirana	Ne	D'Hondt
1992.	85	Razmjerni	1	85	4%	Zatvorena blokirana	Ne	D'Hondt
1996.	71	Razmjerni	14	1 – 17	4%	Zatvorena blokirana	Ne	D'Hondt
1998.	73	Razmjerni	1	73 (5)	3%	Zatvorena blokirana	Ne	D'Hondt
2001.	77	Razmjerni	1	77 (5)	3%	Zatvorena blokirana	Ne	D'Hondt
2002.	75	Razmjerni	1	81 (4)	3%	Zatvorena blokirana	Ne	D'Hondt
2006.	81	Razmjerni	1	81 (5)	3%	Zatvorena blokirana	Ne	D'Hondt
2009.	81	Razmjerni	1	81 (5)	3%	Zatvorena blokirana	Ne	D'Hondt
2012.	81	Razmjerni	1	81	3%	Zatvorena blokirana	Ne	D'Hondt

0,7% za manjinske stranke
0,35 za stranke hrvatske manjine

Izborni sustav

Od prvih višestranačkih izbora u prosincu 1990. Crna Gora koristi razmjerni izborni sustav sa zatvorenim stranačkim listama. Ipak, neke su promjene unutar njega imale važne posljedice. Riječ je, ponajprije, o tome da je 1996. jedan državni izborni okrug podijeljen na 14 izbornih jedinica od kojih su neke bile jednomandatne. Primjena razmjernoga izbornog sustava u jednomandatnoj izbornoj jedinici prema svojim je učincima jednaka primjeni jednokružnog sustava relativne većine: onaj tko dobije relativnu većinu glasova nosi mandat, s tim da u Crnoj Gori to nije bio pojedinačni kandidat nego kandidatska odnosno stranačka lista, a mandat je dobio kandidat koji je bio prvi na njoj. Takav izborni inženjering bio je najekstremniji pokušaj da se izmjenama izbornog zakona, i to nakon raspisivanja izbora i uz protivljenje opozicije, utječe na konačan ishod izbora. Una-

Od 1998. izborni okvir bio je gotovo nepromijenjen sve do 2011. Crna Gora je do 2011. formalno bila jedna izborna jedinica u kojoj se birao 81 poslanik. No od 81 mandata pet se raspodjeljivalo na osnovi glasova s posebnih biračkih mjesta na kojima većinu čine pripadnici albanske zajednice.¹ Iako se na prvi pogled može činiti da je riječ o rezerviranim mandatima, u praksi nije bilo tako jer su se za te mandate mogle natjecati i nealbanske stranke te je DPS osvajao od svih pet do najmanje jednoga mandata. Zakonski izborni prag snižen je s prvotnih četiri na tri posto, s tim da se izborni prag za stranačke liste koje se natječu za "albanske mandate" računao na razini skupine biračkih mjesta koja su predstavljala, uvjetno rečeno, "posebnu" izbornu jedinicu.

Nakon obnove neovisnosti na referendumu 21. svibnja 2006. Crna Gora je 2007. usvojila novi Ustav. Jedan od uvjeta Europske Unije (EU) za stjecanje statusa kandidata bilo je usklađivanje izbornog zakona s novim Ustavom. Kako je, prema novom Ustavu, za usvajanje izbornog zakona bila nužna dvotrećinska većina glasova u parlamentu, "prosrpska" opozicija je nametnula dio identitetskih pitanja kao uvjet svoje podrške izbornom zakonu.² Radna skupina je stoga odlučila da postojeći zakon izmijeni amandmanima, što je zakonski tekst učinilo još konfuznijim. Izmjene su se usredotočile na institucionalizaciju mehanizama za bolju predstavljenost manjina i spolova te uvođenje nekih elemenata koji bi pojačali kapacitet Državne izborne komisije. U zakonodavstvima koja predviđaju dvotrećinsku većinu glasova za izmjenu izbornog zakona reforme su rijetke i teško ostvarive. Značenje izbornog zakona posebno je važno u zemlji u kojoj je jedna stranka, samostalno ili u koalicijama, na vlasti od uvođenja višestranačja. No opozicija nije dobro odvagala redoslijed političkih preferencija te je dajući prednost identitetskim pitanjima dovela do usvajanja zakona koji omogućava da DPS-ovi koalicijski partneri, nekoliko manjinskih stranaka, zamijene skupe mandate sa zajedničke koalicijske liste "jeftinim" mandatima rezerviranim za pripadnike manjine. Upravo je ta odredba olakšala DPS-u formiranje nove vladajuće većine.

Đukanović se vratio da bi konsolidirao položaj DPS-a kao dominantne političke stranke i spriječio eventualni neuspjeh njezina kandidata na travanjskim predsjedničkim izborima

toč velikom uspjehu na tim izborima, DPS se odmah nakon toga podijelio na dvije stranke koje su dominirale političkim prostorom: suverenističku frakciju predvodio je Milo Đukanović, a unionističku Momir Bulatović. Taj je sukob otvorio prostor da se unaprijedi izborna okruženje i smanje izborne manipulacije. Pokazalo se da su upravo nekadašnji članovi vladajuće partije, podijeljeni u dvije nove političke stranke, najbolji međusobni kontrolori.

Nacionalne manjine, žene i neovisni

Kako što je vidljivo iz tablice 1, u Crnoj Gori je na snazi razmjerni izborni sustav unutar kojega se u jednoj izbornoj jedinici bira 81 poslanik sa zatvorenih i blokiranih lista. Mandati se raspodjeljuju prema D'Hontovoj metodi, a u postupku raspodjele mogu sudjelovati samo liste koje su prešle izborni prag od tri posto. Kako bi se osigurala bolja zastupljenost manjinskih zajednica uveden je niži prag za manjinske liste: da bi sudjelovale u raspodjeli mandata dostatno je da osvoje 0,7 posto, a liste hrvatske manjine samo 0,35 posto glasova. Ti postoci nisu samo zakonski cenzusi nego označavaju i minimalan broj glasova koji je potreban za stjecanje prvoga, rezerviranog mandata. Manjinska stranka koja prijeđe "manjinski" cenzus ima pravo na jedan mandat, bez obzira na to bi li ga dobila prema D'Hontovoj metodi. Da bi se spriječilo rasipanje manjinskih glasova uveden je dodatni mehanizam koji važi samo za stranke manjina. Naime, rezultati svih lista određene manjinske zajednice koje su prešle prag od 0,7 posto objedinjuju se i tretiraju kao jedinstvena lista. Ta lista sudjeluje u raspodjeli mandata D'Hontovom metodom

**Kako bi se osigurala bolja
zastupljenost manjinskih zajednica
uveden je niži prag za manjinske
liste: da bi sudjelovale u raspodjeli
mandata dostatno je da osvoje 0,7
posto, a liste hrvatske manjine samo
0,35 posto glasova**

zajedno sa svim ostalim strankama, i to na temelju ukupnog broja glasova svih posebnih lista koje su objedinjene u nju. Zbrojne manjinske liste na taj način mogu osvojiti najviše tri mandata. Diferencirani zakonski prag za manjine prvi je put primijenjen na izborima 2012. Pored očekivanog ulaska Hrvatske građanske inicijative (HGI), stranke pripadnika hrvatske zajednice u Crnoj Gori, izmjene odredbi o pozitivnoj diskriminaciji nacionalnih manjina uzrokovale su i značajne promjene u predstavljenosti albanske zajednice. Albanske liste su osvojile dva mandata, upola manje nego na prethodim izborima kada su osvojile četiri mjesta zahvaljujući zakonskim odredbama koje su favorizirale albansku u odnosu prema drugim manjinama.

Nakon višegodišnjih javnih rasprava u izmijenjeni izborni zakon ugrađen je i mehanizam za institucionalno unapređenje zastupljenosti žena. No snažne otpore velikog broja stranaka većem sudjelovanju žena u radu parlamenta potvrđuje i izigravanje zakona. Zakon obvezuje da na kandidatskoj listi bude istaknuto najmanje 30 posto kandidata slabije zastupljenog spola. No zakon ne propisuje na kojemu mjestu na listi moraju biti ti kandidati ili kandidatkinje te su i na ovim izborima za kandidatkinje uglavnom bila rezervirana mjesta na donjem dijelu lista. Zakon ne propisuje ni to da je kandidata ili kandi-

datkinju moguće zamijeniti samo osobom istog spola. Stoga je zastupljenost žena u crnogorskom parlamentu ostala slaba. U trenutku konstituiranja u parlamentu bilo je samo 12 ili 14,8 posto žena. Nakon što je dio poslanika vladajuće koalicije podnio ostavke nakon odlaska u izvršnu vlast, udio žena povećao se na 17,3 posto. Samo su Socijalistička narodna partija (SNP) i nova partija Pozitivna Crna Gora odlučile da jedan od tri kandidata bude iz redova manje zastupljenog spola.

Crnogorski izborni zakon, unatoč preporukama Venecijanske komisije, ne omogućuje kandidiranje neovisnih kandidata. Svi kandidati moraju biti kandidirani na kandidatskoj listi. Iako je postojeći sustav stranačkih lista nepogodan za natjecanje neovisnih kandidata, ključne političke stranke protiv se zakonskoj mogućnosti da oni koji žele nastupiti kao neovisni pojedinci to i učine. I to jača partitokratsku prirodu političkog sustava.

Na pragu kritičnih izbora?

I nakon izbora 2012. Crna Gora ostaje jedina tranzicijska zemlja u Europi u kojoj nije bilo smjene stranke na vlasti. DPS je uvijek uspijeva samostalno (zaključno s izborima 1996) ili u koalicijama (od 1998) sastaviti parlamentarnu većinu i pobijediti na svim predsjedničkim izborima. Teško je naći stranku koja je bila toliko uspješna na izborima. DPS je samo dva puta ostao bez većinske podrške na izborima: prvi put 2001. kada je tadašnji Liberalni savez (LSCG) podržao manjinsku vladu kratkog daha i drugi puta na ovim izborima. Teško ekonomsko stanje, visok stupanj korumpiranosti visokih državnih dužnosnika, smanjen utjecaj na elektronske i tiskane medije, uz strogi monitoring stranih aktera, doveli su predizbornu koaliciju ključnih vladajućih partija na dva mandata od željene apsolutne većine u crnogorskom parlamentu. Opozicija je taj izborni rezultat proglasila porazom vladajućih stranaka te je pokušala privući na svoju stranu stranke nacionalnih manjina nudeći, prema uzoru na Srbiju nakon posljednjih izbora, premijersko mjesto vođi Bošnjačke stranke (BS). Potreba za pregovorima o formiranju poslijeizborne koalicije stvorila je dojam u dijelu javnosti da je možda riječ o kritičnim izborima³ i da bi DPS mogao prvi put otići u opoziciju. Iako su brojevi podaci upućivali na to da bi formiranje vladajuće većine moglo biti neizvjesno, stvarno nije bilo tako. BS, HGI i dio albanskih stranaka tradicionalni su saveznici DPS-a. U javnim nastupima neposredno nakon izbora njihovi vođe nisu ostavljali prostora za očekivanja da mogu prijeći na drugu stranu, kao što je Dačić učinio u Srbiji. Njihovo sudjelovanje u vladi je bilo dogovoreno prije izbora te je osjećaj da je Crna Gora bila na pragu kritičnih izbora bio prividan.

Povećana izlaznost i mali postotak glasova strankama koje nisu prešle zakonski prag bitno su utjecali na konačan raspored mjesta u novom sazivu parlamenta. Vladajuća koalicija je na izborima 2009. sa 168.290 glasova osvojila 48 mandata, a na izborima 2012. sa samo 3.000 glasova manje dobila je devet mandata manje. Prema procjenama akcije "Siguran glas" koju provode aktivisti DPS-a i SDP-a, koalicija ima stalnu potporu oko 165.000 birača. Ako nastupa s manjinskim strankama, može dobiti i do 170.000 glasova. Zahvaljujući dugom vladanju DPS-a i kombiniranju stranačkih sa socijalnim i sigurnosnim podacima koje imaju državna tijela, ta akcija obično daje precizne podatke. Iako

Tablica 2. Službeni rezultati parlamentarnih izbora 2012.

Stranke/koalicije	Glasovi	%	Mandati
Albanska omladinska alijansa	531	0,1	0
Srpska sloga	5.275	1,5	0
Hrvatska građanska inicijativa	1.514	0,4	1
Pozitivna Crna Gora – Darko Pajović	29.885	8,4	7
Socijalistička narodna partija Crne Gore – i riječ i djelo	40.079	11,2	9
Demokratska unija Albanaca	2.852	0,8	0
Albanska koalicija : Demokratski savez u Crnoj Gori, Demokratska partija	3.845	1,1	1
Demokratski front – Miodrag Lekić	82.752	23,2	20
Forca za jedinstvo	5.244	1,5	1
Bošnjačka stranka – Rafet Husović	15.124	4,2	3
Koalicija evropska Crna Gora – Milo Đukanović	165.380	46,3	39
Zajedno	1.384	0,4	0
Srpski nacionalni savez – dr Ranko Kadić	3.085	0,9	0

predizborna koalicija predvođena DPS-om nije dobila dovoljan broj mandata da samostalno sastavi novu vladu, to je učinila s koalicijskim partnerima u prethodnoj vladi (2009-2012), jer s BS-om i HGI-om ima stabilnu natpolovičnu većinu u parlamentu od 43 mandata. Kada se tom dodaju glasovi Liberalne partije (LPCG), koja je nastupila u koaliciji s DPS-om i SDP-om, dolazi se do 177.000 glasova. Ti su akteri na posljednjim izborima osvojili zajedno 182.000 glasova, 5.000 više nego na prethodnim izborima. Veći broj glasova nije rezultirao i većim brojem mandata, jer se postotak rasutih glasova smanjio s 12 (2009) na 2,5 posto (2012), kao što se izlaznost povećala sa 66,2 na 70,3 posto.

Opozicija je promjenama izbornih strategija pokušala, a umnogome i uspjela, poboljšati svoj izborni rezultat. Najviše je uspjeha imao Demokratski front (DF), izborna koalicija koja okuplja dominantno "prosrpske" političare uz neke iznimke, nastala od Nove srpske demokratije (NSD), Pokreta za promjene (PPP) i otcijepljenog dijela SNP-a. Popravivši svoj imidž zahvaljujući, ponajprije, novom vođi Miodragu Lekiću, bivšem veleposlaniku Savezne Republike Jugoslavije i bivšem ministru inozemnih poslova Đukanovićeve vlade, DF je znatno poboljšao rezultat i zbog lošega izbornog rezultata SNP-a koji je teško oštećen prelaskom nekih njegovih dužnosnika u DF. Osvježenje u opoziciju unijela je Pozitivna Crna Gora, nova stranka "suverenističke" orijentacije, nazvana prema uzoru na Jankovićevu Pozitivnu Sloveniju. Već je na prvim izborima ostvarila respektabilan rezultat i dugoročno ugrožava ekskluzivnost vladajućih stranaka kad je riječ o glasovima "suverenističkoga" biračkog tijela.

Ishod izbora: nastavak dominacije DPS-a i povratak Đukanovića

Nakon parlamentarnih izbora 2012. u Crnoj Gori ostaje sustav s dominantnom stankom. DPS je na vlasti više od 22 godine, a ako Vlada odradi puni mandat, zabilježit će gotovo 27 godina neprekidne vladavine. Nije to crnogorska posebnost. Liberalno-demokratska stranka Japana na vlasti je bila 38 godina, Kongresna stranka Indije 30 godina, u dugovječno su vladale broj 13 - ožujak 2013.

i Socijaldemokratska stranka Švedske, Demokršćanska stranka Italije i dr. No, u Crnoj Gori problem dodatno produbljuje činjenica da je DPS transformirani Savez komunista koji je vladao zemljom od 1945, tako da Crna Gora nije iskusila nijednu demokratsku promjenu vlasti. Nadalje, kandidati te stranke pobijedili su i na svim predsjedničkim izborima. DPS je pokazao da ima

Potpora ključnih međunarodnih aktera povratku Đukanovića, koja je iznenadila vođe opozicije, pokazuje da je on brižljivo i dugo planiran. Đukanović će svoj novi mandat iskoristiti da poveća podršku građana članstvu Crne Gore u NATO-u, što će otežati jačanje ruskog utjecaja na ovim prostorima

veliku moć prilagodbe promjenama te se od stranke predvođene "velikosrpske politike" transformisao, istina uz velike unutarnje lomove, u stranku predvodnicu pokreta za neovisnost. Od Miloševićeve saveznice postala je ključni unutarnji akter njegova političkog rušenja, a od protivnice EU-a predvodnica europskih integracija.

Duga vlast te stranke i njezinih koalicijskih partnera utjecali su na stvaranje sustava u kojemu su klijentelističko-nepotistički odnosi osnova napredovanja u društvu, a korupcija gotovo jedini način bogaćenja. Unatoč svim negativnim aspektima vlasti, DPS je počeo pregovore o pridruživanju Crne Gore EU-u i riješio najveći broj otvorenih pitanja sa susjedima. Nemoć opozicije da iskoristi slabosti DPS-a i pobijedi na izborima radikaliziraju nje-

Tablica 3. Pregled izbornih rezultata nakon obnove neovisnosti (broj i postotak mandata)

Stranke	2006.		2009.		2012.		Razlika (2012-2009)
	Broj	(%)	Broj	(%)	Broj	(%)	
DPS	32	39,5	35	43,2	31	38,3	-4,9
SDP	8	9,1	9	11,1	7	8,6	-2,5
SNP	8	9,1	16	19,8	9	11,1	-8,7
SNS – NOVA ⁴	9	11,1	8	9,9	8	9,9	0
Pozitivna CG	-	-	-	-	7	8,6	-
DF					7 (20)	8,6 (24,7)	-
PzP	11	13,6	5	6,2	5	6,2	0
BS	2	2,5	3	3,7	3	3,7	0
LP	1	1,2	0	0	1	1,2	1,2
HGI	1	1,2	1	1,2	1	1,2	0
FORCA			1	1,2	1	1,2	0
DUA	1	1,2	1	1,2	0	0	-1,2
DP	-	-	-	-	1	1,2	-
DSCG	1	1,2	1	1,2	0	0	-
NS	2	2,5	0	0	0	0	-
SRS	1	1,2	0	0	0	0	
AA	1	1,2	1	1,2	0	0	
DSS	1	1,2	0	0	0	0	
DSJ	1	1,2	0	0	1	1,2	
NSS	1	1,2	0	0	0	0	
AP			1	1,2	0	0	-
Crna Gora	81		81		81		

zin diskurs te se izborne rasprave često ne vode o problemskim sadržajima nego se svode na osobne diskreditacije vođa vladajućih stranaka. Odluke o ključnim društvenim pitanjima donose se u borbi frakcija u vladajućoj stranci kojima često asistira SDP kao stalni saveznik vođe DPS-a.

Tijekom predizborne kampanje opozicijske stranke oštro su kritizirale vladajuću koaliciju zbog toga što im kampanju vodi vođa stranke koji se povukao s premijerskog mjesta, ne znajući da Đukanović vodi kampanju za vlastiti novi povratak na mjesto premijera. I nakon što se povukao na stranačku funkciju, zadržao je ključnu ulogu u donošenju državnih odluka. No, unatoč neospornom utjecaju na politiku tijekom premijerskih mandata Željka Šturanovića (2006-2008) i Igora Lukšića (2010-2011), Đukanović je počeo gubiti punu kontrolu nad vlašću, a vladajuća koalicija počela je kliziti k gubitku vlasti. Relativan neuspjeh na nacionalnim izborima, pojačan gubitkom vlasti u Nikšiću, drugome najvećem gradu i Đukanovićevu rodnom mjestu, te približavanje predsjedničkih izbora potaknuli su Đukanovića da se vrati na kormilo Vlade. DPS nema kandidata koji "sam" može pobijediti na predsjedničkim izborima te je Vujanoviću potreban Đukanović da s premijerskog mjesta vodi njegovu predsjedničku kampanju. Vujanović nije prethodnu izbornu kampanju zasnivao na vlastitim obećanjima nego na obećanjima koja je davao u ime Đukanovića, što možda najbolje oslikava položaj sadašnjeg predsjednika države. Potpora ključnih međunarodnih aktera povratku Đukanovića, koja je iznenadila vođe

opozicije, pokazuje da je on brižljivo i dugo planiran. Đukanović će svoj novi mandat iskoristiti da poveća podršku građana članstvu Crne Gore u NATO-u, što će otežati jačanje ruskog utjecaja na ovim prostorima.

Bilješke

- 1 Dio sporazuma demokratskih opozicijskih stranaka i dijela tadašnjeg DPS-a koji je predvodio Milo Đukanović, a prema kojemu su ga opozicijske stranke zajedno s manjinskim albanskim strankama trebale podržati na predsjedničkim izborima, bilo je i utvrđivanje „sustava pozitivne diskriminacije“ koji bi pripadnicima albanske zajednice jamčio pravo na izbor vlastitog predstavnika u crnogorski parlament. Na tom je tragu promijenjen izborni zakon i uvedena su „biračka mjesta određena posebnom odlukom Skupštine RCG“ na kojima se biraju poslanici albanske nacionalnosti. Stranke koje su osvojile mandate na posebnim biračkim mjestima ne moraju prijeći izborni prag na razini jedinstvene izborne jedinice, koja predstavlja Crnu Goru, dok stranke koje sudjeluju u raspodjeli mandata na ostalim biračkim mjestima moraju prijeći izborni prag i na nacionalnoj razini. Kako bi albanska manjina bila što bolje predstavljena, donesena je odluka da se na tim izborima pet od ukupno 78 mandata raspodijeli na biračkim mjestima određenim posebnom odlukom Skupštine RCG, a na kojima Albanci čine većinu biračkog tijela. To

- je rješenje ostalo i na izborima 2001. odnosno 2002, ali je na izborima 2002. broj mandata smanjen na četiri da bi već na izborima 2006. bio vraćen na pet. Ostale manjinske zajednice nisu bile uključene u sustav pozitivne diskriminacije te su uslijedili zahtjevi, ponajprije, Muslimana/Bošnjaka, da se postojeći sustav ispravi. Izostavljanje ostalih manjinskih zajednica iz sustava pozitivne diskriminacije kritizirali su OSCE i druge organizacije koje se bave praćenjem izbora (Vujović, Tomović, 2010:18).
- 2 Jedno od identitetskih pitanja koje dominira nakon referenduma jest naziv službenog jezika, kao i nastavni predmet koji ga obrađuje. Usvajanjem Ustava 2007. crnogorski jezik postao je službenim. To je izazvalo burne reakcije „prosrpskih partija“ i nastavnika tadašnjeg predmeta “Srpski jezik i književnost” koji su tražili da službeni jezik ostane i srpski. Nakon što je crnogorski jezik proglašen službenim, pokrenut je postupak uvođenja odgovarajućega nastavnog predmeta u osnovnim i srednjim školama, kao i izrade pravopisa i gramatike. Dio opozicije pokrenuo je snažnu akciju da se spriječi uvođenje crnogorskog jezika u škole. Dio te kampanje bilo je i pitanja izmjena izbornog zakona. SNP i Nova srpska demokratija (NSD) podržali su novi izborni zakon tek nakon kompromisa o školskim predmetima. Nažalost, propuštena je prilika da se uklone značajniji nedostaci izbornog zakona (Vujović, 2012:75).
- 3 “...Kritičnim se nazivaju oni izbori koji nizom svojih političkih, socijalnih, psiholoških odrednica odudaraju od prethodnih normalnih ili običnih izbora. Obilježavaju ih snažnija politička zainteresiranost i psihološka uključenost birača u izbore, duboke promjene u dotadašnjim obrascima povezanosti određenih skupina birača i pojedinih političkih stranaka zbog čega se nekadašnje stranačke utvrde pretvaraju u područje kompetitivnog natjecanja, te smjena stranaka na vlasti” (Kasapović, 2011:3).
- 4 Nova srpska demokratija predstavlja transformiranu Srpsku narodnu stranku (SNS), koja se 2009. ujedinila s Narodnom socijalističkom partijom (NSP), odcijepljenom frakcijom Srpske narodne partije (SNP) koju je nekad predvodio Momir Bulatović. NSP imao je parlamentarni status zahvaljujući članstvu u koaliciji Spska lista koju je predvodio SNS. Osnivači su pokušali novu stranku približiti političkom centru, što je izazvalo otpore u stranci koji su rezultirali stvaranjem nove partije koju predvodi Dobrilo Đedejić, jedan od vođa SNS-a (Vujović, 2012:79).

Literatura

- Darmanović, S. (2006). Crna Gora – nova nezavisna država na Balkanu. U: *Referendum u Crnoj Gori 2006. godine*. Podgorica: CeMI.
- Darmanović, S. (2007). Duga tranzicija u Crnoj Gori – od polukompetitivnih izbora do izborne demokratije. U: Darmanović, S., Komar, O., Vujović, Z., *Izbori i izborna zakonodavstvo u Crnoj Gori 1990-2006*. Podgorica: CeMI.
- Goati, V. (2008). *Političke partije i partijski sistemi*. Podgorica: Fakultet političkih nauka.
- Kasapović, M. (2011). Drugi kritični izbori u Hrvatskoj – Slom jednog modela vladanja. *Političke analize*. 8.
- Vujović, Z. (2012). Parlamentarni izbori u Crnoj Gori 2012: Novi povratak Đukanovića. *Politički život*. 6.
- Vujović, Z., Tomović N. (2010). *Održivi institucionalni mehanizmi za poboljšanje predstavljenosti manjina u crnogorskom parlamentu*. Podgorica: CeMI.
- Vujović, Z., Komar O. (2006). *Političke partije u Crnoj Gori. U: Političke stranke i birači u državama bivše Jugoslavije*. Beograd: FES. ■